

**ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ імені К. Д. УШИНСЬКОГО**

Борінштейн Євген Русланович

УДК: 316.3+323.3+113.2 (944)

**ОСОБЛИВОСТІ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ
СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА**

Спеціальність 09.00.03 – соціальна філософія
та філософія історії

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора філософських наук

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Південноукраїнському національному педагогічному університеті ім. К.Д. Ушинського Міністерства освіти і науки України

Науковий консультант: доктор філософських наук, професор
Кавалеров Анатолій Іванович,
Південноукраїнський національний
університет ім. К. Д. Ушинського,
завідувач кафедри філософії та соціології

Офіційні опоненти: доктор філософських наук, професор
Мокляк Миколай Миколайович,
Інститут філософії ім. Г. С. Сковороди НАН
України, провідний співробітник

доктор філософських наук, професор
ІЛЬІН Володимир Васильович,
Київський національний університет імені
Тараса Шевченка, професор кафедри
економічної теорії

доктор філософських наук, професор
Цибра Микола Федорович,
Одеський державний економічний
університет, професор кафедри філософії та
культурології

Захист відбудеться «17» червня 2010 р. о 10 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.053.02 у Південноукраїнському національному університеті ім. К.Д. Ушинського за адресою 65020, м. Одеса, вул. Старопортофранківська, 26, ауд. 74.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Південноукраїнського національного педагогічного університету ім. К.Д. Ушинського за адресою: 65020, м. Одеса, вул. Старопортофранківська, 26.

Автореферат розісланий «15» травня 2010 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

І.В. Балашенко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДИСЕРТАЦІЇ

Актуальність дослідження обумовлена необхідністю пошуку шляхів оптимального вирішення проблем розвитку соціокультурної сфери в цілому і в окремих її галузях як засобу не тільки виходу із кризи, але й нарощування прискореного розвитку в умовах трансформації суспільства. Проблеми соціокультурної трансформації в Україні набувають особливої актуальності в сучасний період у зв'язку з необхідністю визначення парадигми розвитку і наукового забезпечення її поступу. Сьогодні трансформація українського суспільства стає предметом дослідження українських вчених, для яких характерне органічне поєднання теоретичних і емпіричних аспектів дослідження, що дає підстави говорити про формування нового напрямку досліджень. Для цього аналізу характерний комплексний підхід, який дозволяє зробити висновок про динаміку соціальних показників українського суспільства, що трансформується, у взаємозв'язку економічних, політичних та культурних індикаторів, хоч варто зазначити, що соціокультурним характеристикам приділена недостатня увага, а тому вони мають бути предметом спеціального розгляду.

Характер іноді парадоксальних соціокультурних трансформаційних змін визначається нерідко неочевидними причинами, а тому нові підходи в сучасній соціальній філософії спрямовані на пошук латентних структур, а часто навіть таких, які суперечать прийнятим нормам, але поступово формують нову систему етичних вимог спочатку окремої групи, а потім і загалу. Розкритий новий зміст соціально-культурного середовища створює і нові умови для вибору особистістю того чи іншого варіанту поведінки. Різноманітність соціокультурних змін у трансформаційному суспільстві породжує поліваріантність соціальних результатів, поле багатьох можливих виборів. При такому неусталеному конгломераті соціальних процесів трансформується саме соціокультурне середовище, як і сама соціокультурна ситуація, в яку воно попадає, що породжує в історично короткий період цілу низку соціокультурних неусталених реальностей відносно різних динамічних за своєю структурою і змістом, які породжують нові можливості вибору і розвитку.

Особливості соціокультурної трансформації сучасного українського суспільства полягають не в перетворенні (це характерно для всього світового співтовариства в цілому), а в тому, що ця трансформація проходить на диво «високоактивно». Причому, на відміну від світової системи, соціокультурні зміни в Україні проходять вкрай нестабільно, коли стан українського суспільства, як і його ціннісного змісту, близький до хаотичного. Тому ні про яку ціннісно-орієнтаційну єдність не може бути й мови. Українське суспільство надзвичайно складно структуроване: воно поліетнічне, функціонально і культурно диференційоване, має розгалужену систему соціального управління.

А, отже, аналіз визначення стану і динаміки соціокультурних змін та рівня їх показників в сучасному українському суспільстві є нагальною

проблемою для вироблення загальнонаціональної ідеології. У кожній країні складаються свої особливості соціальної, культурної, економічної і політичної реальностей, що трансформуються і впливають одна на одну. Внаслідок чого соціокультурна трансформація має бути розглянута по соціальній «вертикалі» і «горизонталі» з урахуванням фаз свого розвитку. Стосовно зазначеного науковим завданням є визначення особливостей соціокультурної трансформації сучасного українського суспільства. Саме це й визначає актуальність теми дослідження як для соціально-філософської науки, так і для практичних реалій.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційне дослідження виконане в рамках планової наукової тематики кафедри філософії та соціології Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського «Інноваційність у методології і технології наукового й соціального пізнання (затверджена на засіданні вченої ради університету, протокол №5 від 25.12.2008 р.), одним з виконавців якої є дисертант.

Мета дисертаційного дослідження полягає в аналізі формування нової соціокультурної реальності та особливостей соціокультурної трансформації в Україні.

Зазначена мета роботи обумовила вирішення наступних **завдань**:

- проаналізувати теоретико-методологічні засади дослідження соціокультурної трансформації;
- охарактеризувати особливості нової соціокультурної реальності в Україні та модернізаційної трансформованості окремих соціальних сфер;
- дослідити постмодернізаційний контекст соціокультурних процесів, що складається в перехідному українському суспільстві;
- визначити соціокультурні проблеми інформатизації та Інтернету;
- дати характеристику релігійної складової соціокультурної трансформації;
- розглянути соціокультурні трансформаційні процеси у сфері дозвілля;
- розкрити регіональні особливості соціокультурної трансформації, в тому числі на прикладі Одеського регіону;
- обґрунтувати принципи і шляхи регулювання соціокультурних трансформаційних процесів, особливо засобами культурної політики;
- дослідити форми прояву та наслідки соціокультурних змін в суспільних сферах сучасної України;
- розглянути культурну політику як засіб цілеспрямованої соціокультурної трансформації.

Об'єктом дослідження є сучасна соціокультурна реальність суспільства, яке трансформується.

Предметом дослідження виступають особливості соціокультурної трансформації сучасного українського суспільства в соціально-філософському ракурсі.

Методи дослідження обрані відповідно до мети і завдань дослідження.

Системний метод застосований для досягнення в теоретико-пізнавальній основі розуміння ключових понять дослідження – «соціокультурна трансформація», «нова соціокультурна реальність», «модернізація», «постмодернізація», «взаємна соціокультурна адаптація», «соціокультурне поліваріантне лінгвістичне середовище».

Використовуючи метод аналізу логіко-методологічних основ, розроблені перший та другий розділи дослідження. В цих розділах даються визначення основних використовуваних понять: соціокультурна трансформація, соціокультурна реальність, соціокультурне, традиціоналізація, глобалізація, диверсифікація, субкультурна диференціація, соціокультурна адаптація, взаємна соціокультурна адаптація. Також у першому розділі за допомогою зазначеного методу розглядаються основні поняття емпіричного аналізу, якими є: «соціокультурна характеристика» та «соціокультурний показник».

В дисертації застосовується методологія і методика комплексного соціокультурного дослідження, методи експертного опитування та контент-аналізу. Метод експертного опитування використовувався для уточнювання гіпотез дослідження, розробки можливостей прогнозування соціокультурних трансформаційних процесів, поповнення інтерпретації особливостей соціокультурної трансформації сучасного українського суспільства.

У дослідженні був застосований контент-аналіз, оскільки ставились вимоги до високого ступеню точності та об'єктивності аналізу. При цьому враховувалась наявність великого несистематизованого матеріалу, безпосереднє використання його має значні труднощі. Крім того, використовуються загальнонаукові методи: аналіз і синтез, індукція і дедукція; також використовується метод сходження від абстрактного до конкретного, тобто, від аналізу понятійного апарату, основних елементів соціокультурної трансформації до розгляду проблем та суперечностей соціокультурних трансформаційних змін сучасного українського суспільства.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що вперше в українській соціально-філософській думці здійснено комплексне дослідження особливостей соціокультурної трансформації в Україні, що дозволило дослідити позитивні та негативні фактори розвитку сучасного українського суспільства в умовах соціокультурної трансформації.

Вирішення конкретних задач сприяло досягненню мети, зумовило й підтвердило наукову новизну отриманих результатів, яка сформульована в наступних положеннях.

Вперше:

- зазначено нове співвідношення соціального і культурного в теорії соціокультурної трансформації, а саме: соціальне і культурне уявляють нерозчленовану єдність, яка виражається у всеохопленості соціального культурним, «просякнутості» і «вбудованості» культурного в соціальне;

- розроблені методологічні основи концепції «нової соціокультурної реальності» як системної характеристики успішності модернізаційних та

постмодернізаційних змін і основа соціокультурної структуризації суспільства;

- введено в науковий обіг ряд понять, які сприяють дослідженню соціокультурної трансформації («нова соціокультурна реальність», «соціально-релігійна реальність», «соціокультурне поліваріантне лінгвістичне середовище», «взаємна соціокультурна адаптація»).

Уточнено:

- специфіку соціокультурної трансформації в Україні не за сталими традиціями розгляду соціокультурних трансформаційних змін як поширення західних модернізаційних закономірностей на сучасне українське суспільство, а виходячи з аналізу власних традицій в Україні в цілому і в окремих сферах культури;

- формування нової соціально-художньої реальності, яка характеризується зміною функцій мистецтва як соціального інституту, новою структурою відносин основних суб'єктів художнього життя (митця, публіки, критики, громадськості), новою організаційною структурою функціонування і розвитку мистецтва;

- місце і роль регіонального аспекту в культурно-модернізаційних процесах в Україні та систему показників рівня соціокультурної трансформованості одного із регіонів (Одеської області) як необхідного забезпечення для визначення специфічних соціальних регуляторів розвитку культури.

Дістало подальшого розвитку:

- аналіз тенденції зростання субкультурної диференціації українського суспільства, в якій одне з провідних місць займають молодь як фактор культурно-трансформаційних змін в Україні та студентство як авангардна соціокультурна група.

- положення, що за соціокультурними показниками спрямованість і характер трансформаційних процесів в інституті (галузі) культури обґрунтовується їх суперечностями та нерівномірностями, які впливають на інфраструктури системи культури;

- обґрунтування суттєвих трансформаційних зрушень у релігійній сфері, в якій відбувається формування нової структури конфесій і релігійно-ціннісних орієнтацій, а також суперечливо поєднуються інноваційні (реформаторські) та консервативні тенденції, посилюється роль соціально-інтегративної та національно-культурно-консолідуючої функції релігії.

- осмислення специфіки соціокультурних проблем інформатизації та Інтернету, які полягають, насамперед, у створенні нової соціокультурної реальності, «кіберспівтовариства», орієнтованого, з одного боку, на вестернізацію своєї свідомості, звуження діапазону і часу освоєння національної культури, а з другого – на відновлення та постійне підтримування втрачених соціальних і культурних контактів;

- обґрунтування характеру еволюції дозвілля і дослідження невідповідності інфраструктури культури потребам і пріоритетам населення, наслідком цього стає зростаюча вестернізація.

Практичне значення отриманих результатів полягає, насамперед, в тому, що результати дослідження дають можливість поглибити розуміння соціокультурної трансформації і можуть бути використані при аналізі проблем розвитку сучасного суспільства у соціальній філософії, сприяти формуванню нових підходів та категорій у вивченні особливостей соціокультурної трансформації.

Отриманий матеріал і практичні рекомендації можуть бути використані для створення моделі трансформації культури регіонів, формування регіонального аспекту культурної політики, розробки перспективного плану культурної трансформації Одеської області.

Основні положення роботи можуть використовуватися при викладанні курсів соціальної філософії, соціології, культурології, соціології культури та спецкурсу з соціокультурної трансформації сучасного українського суспільства.

Апробація результатів дисертаційного дослідження. Основні положення дисертації обговорювались на методологічних семінарах кафедри філософії та соціології Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського, доповідались на міжнародних наукових і науково-практичних конференціях: «Культурна політика в Україні у контексті світових трансформаційних процесів» (Київ, грудень 2000 р.), «Проблема особистості в сучасній науці: результати та перспективи досліджень» (Київ, вересень 2001 р.), «Інновації наукового та соціального пізнання» (Одеса, жовтень 2002 р.), «Мова і культура» (Київ, червень – липень 2003 р.), «Проблеми розвитку соціологічної теорії» (Київ, травень 2004 р.), «Розвиток наукових досліджень 2005» (Полтава, листопад 2005 р.), «Сучасні проблеми управління» (Київ, листопад 2005 р.), «Інновації в технології та методології наукового пізнання» (Одеса, жовтень 2006 р.), «Традиція та інновація в науці та освіті» (Одеса, жовтень 2008 р.), «Шляхи удосконалення підготовки фахівців для фінансової системи відповідно до вимог Болонського процесу» (Одеса, жовтень 2008 р.), «Розвиток інноваційної культури суспільства: проблеми та перспективи» (Сімферополь, червень, 2009 р.), «Регіональні аспекти розвитку в умовах європейського вибору» (Сімферополь-Алушта, вересень 2009 р.).

Публікації. Основні положення дисертації висвітлені в 45 публікаціях: 29 статей у фахових виданнях, затверджених ВАК України (1 у співавторстві); 1 навчальний посібник у співавторстві (два видання) з грифом Міністерства освіти і науки України; 2 монографії (1 у співавторстві); 12 статей в інших наукових збірках та матеріалах міжнародних конференцій. У спільних публікаціях внесок співавторів паритетний або рівновеликий. Основні емпіричні дослідження проведені самостійно.

Структура дисертації обумовлена специфікою проблем, що стали об'єктом і предметом дисертаційного дослідження. Структура роботи відповідає меті і завданням, які ставив перед собою здобувач. Дисертація складається зі вступу, п'яťох розділів, які містять сімнадцять підрозділів (у 1-му розділі – чотири, у 2-му розділі – п'ять, у 3-му розділі – чотири, у 4-му

розділі – два, у п'ятому розділі – два підрозділи), а також висновків, списку використаної літератури і додатків.

Повний обсяг дисертації складає 395 сторінок (без списку літератури та додатків). Список літератури містить 505 найменувань (39 сторінок). Додатки займають 21 сторінку.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність обраної теми, показаний її зв'язок з науковими програмами і планами, визначені об'єкт і предмет дисертаційної роботи, сформульовано мету і задачі дослідження, визначено наукову новизну одержаних результатів та їх практичне значення, наведено дані про апробацію та публікації результатів дослідження, вказані структура та обсяг дисертації.

У першому розділі **«Стан розробки проблеми, аналіз джерельної бази і методологічні підходи»** проаналізовано ступінь наукової розробки теми дослідження, простежено різноманітні підходи до категоріального апарату, визначено поняття, розкрито провідні риси соціокультурного, соціокультурної трансформації.

У першому підрозділі *«Розробка теорії соціокультурної трансформації у вітчизняній та зарубіжній науці»* аналізуються праці вітчизняних та зарубіжних науковців, ідеї яких дали можливість усвідомити та сформулювати власну думку та підхід до визначення теорії соціокультурної трансформації.

Проблема особливостей соціокультурної трансформації включає ряд теоретичних моментів. Деякі з них є досить широко висвітленими в спеціалізованій науковій літературі.

Розробка проблем соціокультурної трансформації традиційно пов'язується з теорією модернізації як їх (проблем) внутрішнім теоретичним стержнем та розкривається в роботах О. С. Ахієзера, А. В. Демидова, Л. Г. Іоніна, О. Д. Ковальова, В. В. Козловського, Е. С. Кульнина, М. І. Лапіна, О. С. Панаріна, Б. С. Старостіна, В. Т. Федотової та ін.

Питання модернізації і трансформації сучасного українського суспільства стають предметом дослідження українських філософів, для яких характерне органічне поєднання теоретичних і емпіричних аспектів дослідження, що дає підстави говорити про формування нового напрямку досліджень. У наукових працях відомими українськими вченими В. П. Андрущенко, Є. І. Головахою, М. І. Михальченко, А. І. Кавалеровим, С. Л. Катаєвим, О. А. Гриценко, А. А. Кавалеровим, А. І. Кавалеровим, В. С. Ларцевим, О. М. Семашко, проаналізовано процеси соціокультурної трансформації, які відбуваються в окремих сферах українського суспільства.

Значну роль в узагальненні результатів роботи відіграло ознайомлення з новітнім доробком українських дослідників В. С. Бакірова, М. С. Дмитрієвої, І. А. Зазюна, В. В. Ільїна, В. Г. Кременя, М. М. Мокляка, О. В. Пунченка,

М. І. Романенка, В. П. Степаненка, М. Ф. Цибри, О. В. Халапсіса, О. М. Черниша, А. А. Чунаєвої та ін.

Виходячи з того, що теорія трансформації має розкривати процеси перетворень не тільки прогресивного характеру, але й інверсії, повернення і набуття нових функцій, до неї наближені ці теорії, які аналізують соціальні зміни, а саме теорія соціальних змін П. Штомпки, циклічні теорії П. Сорокіна, А. Тойнбі.

Значною мірою теоретична недостатність теорій модернізації призвела до їх кризи, а з 70-х років ХХ ст. – до появи постмодернізаційних теорій, відображених в роботах Р. Арона, П. Бергера, П. Козловськи, Е. Тізіхіяна, О. Тофлера, Ф. Фукуями, С. Хантінгтона та багатьох інших.

Ретельний і всебічний аналіз трансформаційних процесів в Росії за останні десять років даний в колективній монографії науковців Інституту соціології РАН за редакцією В. О. Ядова «Россия: трансформирующееся общество», в якій розглядається природа сучасної соціокультурної трансформації, рецидивуючої модернізації (Н. Ф. Наумова) та визначення Росії як суспільства ризику (О. М. Яніцький). В цій роботі В. О. Ядов розкриває важливість використання терміну «трансформація» і специфіку його використання, дає оцінку неадекватності і неочікуваності змін, породжених модернізаційними реформами.

Велику увагу процесам трансформації російського суспільства приділила Т. І. Заславська в монографії «Современное российское общество: Социальный механизм трансформации». Увага автора зосереджена насамперед на економічних і політичних факторах трансформації. В дослідженні враховується досвід Росії як країни з посткомуністичним характером трансформації, що, безперечно, має величезне значення для України, даючи можливість приймати до уваги позитивний і негативний досвід російського суспільства.

До того ж, після кризи теорії модернізації, в другій половині 80-х років у західній соціальній філософії складається концепція «модернізації в обхід модернізму», модернізації без нав'язаної зовні високої ціни за неї, зі збереженням національної культури (Ш. Айзенштадт, А. Турен та ін.). А. Турен обґрунтовує можливість незахідного, контрмодернізаційного шляху і названого «білямодернізаційним», який за своїм змістом є соціальною революцією без руйнувань. Частина дослідників вбачає суперечність і специфіку модернізації в поєднанні різноякісних елементів, що цілком може бути поширене і на Україну. Якщо Л. Бергер співвідносить тільки теорії соціалізму і модернізації, то інші сучасні дослідники визначають особливості соціалістичної соціокультурної модернізації.

Необхідно зазначити, що питанню теорії трансформації щодо посткомуністичних суспільств, зокрема України, особливо у визначенні специфіки цих процесів у соціокультурній сфері в цілому і в її окремих підсистемах (ціннісно-нормативній, інформаційній, релігійній, дозвіллевій, художній та ін.) у науковій літературі не приділено необхідної уваги. Загальною характеристикою дослідження особливостей соціокультурної

трансформації в Україні є нерівномірність розробки її проблематики, яка проявилась в емпіричних дослідженнях окремих сфер нової соціокультурної реальності і відставанні від них розробки теорії і методології, специфіки соціокультурних підходів. Тому доводиться важливість розгляду сутності та поняття соціокультурної трансформації з її глибинного змісту.

У другому підрозділі *«Теоретико-методологічні засади дослідження соціокультурної трансформації»* розглядається сутність соціокультурної трансформації в цілому, дається визначення поняттям «соціальна трансформація», «трансформація». Показано окреслення змісту та специфічності понять «соціальне» і «культурне» як основи «соціокультурного». Аналізується специфікація поняття «трансформація» та типології його розуміння в сучасній соціальній філософії з загальним урахуванням його вияву в сучасній Україні з тим, щоб розглянути її особливості окремо.

Як це не здається парадоксальним, але в теоретичному відношенні при постійному вживанні широким колом суспільствознавців терміну «трансформація» (гадаємо, що найбільш уживане поняття щодо стану сучасного суспільства) залишається малорозробленим, як і теорія соціальної трансформації, і ще менш розробленим є поняття і теорія «соціокультурної трансформації».

Поняття «соціальна трансформація» характеризує перехід до вищої соціальної системи і, разом з тим, вживається у більш широкому розумінні соціальних змін без визначення їх вектору і характеристики модернізованості чи консервативності. Хоч поняття «соціальна трансформація» все частіше вживається як функціональна категорія загальної соціально-філософської теорії, яка описує динаміку соціальних змін, але не можна беззастережно стверджувати, що «трансформація» – радикальний, ґрунтовний перехід певного суспільства в нову соціокультурну систему, і що вона належить до типу морфогенетичних процесів, які передбачають радикальну зміну системи, бо до цього типу процесів відноситься також часткова «релігійна реставрація» та ін., тобто зворотні процеси. Тому, очевидно, правильним було б провести типологізацію соціальних трансформацій за їх рівнем і спрямованістю.

Важливішим ключем до розуміння сутності соціокультурної трансформації є аналіз базового поняття, яким є «соціокультурне», що вживається як в широкому, так і у вузькому його розумінні. Це необхідно для того, щоб концептуалізувати відношення між структурою і культурою, здійснити систематичне вивчення культури в її соціальних контекстах. В цілому «соціокультурне» - це особлива тотальна й органічна взаємодія, а часто і нерозчленована єдність соціального і культурного, яка виражається у всеохопленості соціального культурним, просякнутості і вбудованості культурного в соціальне, яка категоріально розкривається в соціокультурній реальності мірою гармонійності, взаємовідповідності культурного і соціального, суперечностях між ними і є єдністю соціально-уреченого та

ідеального (штучної, артефікованої культури), а визначення у показниках взаємодії між ними – джерелом змін, а значить важливішою ознакою культурного потенціалу суспільства, якісним його (суспільства) визначенням.

В цілому ж соціокультурна трансформація є процесом внутрішніх змін в суспільстві, внаслідок якого долається втрачена рівновага і межа крайньої соціальної напруги, досягається новий, більш високий рівень впорядкованості й організованості у всіх сферах діяльності шляхом утвердження нової соціокультурної парадигми, формування нової соціокультурної реальності.

Аналізуючи сучасні точки зору на сутність соціокультурної трансформації, варто зазначити, що у зв'язку з переходом від індустріального до інформаційного суспільства, коли потрібно осмислити світоглядно-культурні підвалини змін, які відбуваються в сучасному суспільстві, виникає необхідність дослідити культурно-трансформаційну сутність постмодерну, його вплив на формування соціокультурної ідентичності.

У третьому підрозділі *«Постмодернізм і його культурно-трансформаційний зміст»* відзначається необхідність розгляду окремого змісту постмодерну, оскільки він (постмодерн) визначає напрям змін в сучасну епоху, а сама сучасна культура визначається як культура постмодерну. Сьогодні в соціальній філософії все більше усвідомлюється значення культурного підґрунтя в забезпеченні соціальних змін, тому виникає необхідність визначення культурно-трансформаційного змісту постмодернізму як такого, який, на думку більшості дослідників, приходить на зміну модернізму і знаменує появу нових варіантів сучасної соціокультурної реальності.

Постмодернізм характеризується діалектичною відмовою від модернізму, його цінностей, норм та ідеалів, але слід усвідомлювати, що західне суспільство перебуває тільки на початку постмодерністської трансформації і для нього постмодернізм багато в чому має перспективу як тенденція, знак, симптом, поки що не більше. Єдності модерну постмодерн протиставляє міждисциплінарний простір культурного досвіду, текстову відкритість, психолінгвістичний й семіотичний тип аналізу, безособистісний комунікативний розбір. Постмодернізм ніби прагне реалізації повноти людського життєвлаштування, співучасті особистості в проектуванні середовища її життя, олюднити реальність, одомашнити світ, настановити як визначальну повсякденну соціальну реальність, культуру повсякдення, «горизонталь» у людських відносинах замість «вертикалі». Постмодернізму притаманне звернення до вивчення доструктурного прошарку соціокультурного життя та макропроцесів, які дозволяють поглибити визначення макромоделей.

Таким чином, характер сучасної епохи, такої ємної на новаційні перетворення, вимагає нового методологічного підходу, синтезу багатьох наук, основу якого може скласти поняття «соціокультурна трансформація», де може досліджуватись увесь комплекс змін без домінації на певному соціальному напрямі розвитку, але з урахуванням взаємозалежності соціального і культурного в ній, бо сама соціальність забезпечується

механізмами культури. В дослідженні соціокультурних процесів слід враховувати як постмодернізаційний контекст, що складається в перехідному українському суспільстві, так і власне саму методологію постмодерністського дослідження, яка визначається розвитком культурної контекстуальності, всебічним входженням культури в усі ланки соціуму, новим суспільним контекстом обумовленим культурою. Отже, при співвідношенні понять «соціальне» і «культурне» постмодерн робить акцент на культурному. До того ж соціокультурна постмодернізація є типом розвитку, який будується на еклектичних (не мають єдиної бази) соціокультурних підставах і характеризується глоболокалізацією, що перебуває під впливом як загальнодержавних, так і регіональних цінностей і норм, картини світу.

У четвертому підрозділі *«Емпіричне вивчення особливостей соціокультурної трансформації сучасного українського суспільства»* розроблена методологія соціокультурного дослідження, розглянута загальна характеристика проведених досліджень. Вказується на своєрідність проблемної ситуації, яка постає перед дослідником і полягає як в концептуальній нерозробленості особливостей модернізації і трансформації культури в Україні. До того ж до сьогоденного дня є недостатніми: системна розробки показників та індикаторів соціокультурної трансформації, емпірична інтерпретація основних теоретичних понять.

Визначається, що основними поняттями емпіричного аналізу є «соціокультурна характеристика» та «соціокультурний показник», які нерідко виступають як синоніми. В роботі поняття «соціокультурна характеристика» аналізується як більш широке, окреслюючи весь обшир кількісних і якісних ознак культури. Таким чином, соціокультурна характеристика – це поняття, що окреслює весь обшир (усі складові) культурного буття і функціонування суспільства. Поняття ж «соціокультурний показник» використовується як кількісно-якісна характеристика етапу, тенденцій і напрямків соціального розвитку, які застосовуються в управлінні і плануванні для оцінки відповідності реального становища справ у суспільстві науково обґрунтованим вимогам. Тому, соціокультурний показник у наведених соціокультурних дослідженнях є кількісно-якісною характеристикою етапу, тенденцій і напрямків соціокультурного розвитку, яка застосовується для оцінки відповідності реального становища справ в суспільстві науково-обґрунтованим вимогам.

Основними використовуваними методами емпіричного дослідження є експертні оцінки, опитування, контент-аналіз, статистичний аналіз. Здійснюється загальний аналіз проведених соціокультурних досліджень, пояснюються критерії відбору експертів та специфіка шкалування показників. Зазначені соціологічні дослідження дозволили проаналізувати деякі особливості соціокультурних трансформаційних процесів в Україні, дослідити позитивні та негативні фактори розвитку сучасного українського суспільства в умовах соціокультурної трансформації.

У висновках до першого розділу зазначається, що інтенсивна соціокультурна трансформація західного типу посилена зростаючими

глобалізаційними процесами і надмірною відкритістю української культури, формує нову систему цінностей, яка повільно сприймається і входить в суперечність з засадами менталітету і способу життя. А відсутність в теорії соціокультурної трансформації достатніх даних показників соціокультурних трансформаційних процесів в Україні потребує формування комплексу соціокультурологічних досліджень, направлених на визначення особливостей, стану та тенденцій соціокультурних трансформаційних змін.

У другому розділі «**Особливості соціокультурної трансформації в сучасній Україні**» розглядається основна лінія змін в сучасному українському суспільстві, яка пов'язана із суперечністю модернізації, в межах яких відбуваються національно-відновлювані процеси. Аналізуються різні соціокультурні парадигми, що породжують: нерівномірність і багатоякісність змін у різних культурних сферах суспільства; поєднання дезінтегративних і об'єднуючих процесів.

У першому підрозділі «*Соціокультурна трансформація України в перехідний період*» доводиться, що соціокультурна трансформація в сучасній Україні характеризується неусталеністю та строкатістю форм, складанням нової соціокультурної реальності. При цьому специфіка української трансформації полягає в тому, що (на відміну від стабільних суспільств, де зміни дають прогнозовані результати) в українському суспільстві – суспільстві в перехідному стані – відсутні усталені зв'язки між елементами, і тому наслідки таких змін передбачити практично неможливо, а отже зростає ймовірність припуститися помилки. Перехідним періодом можна вважати той період трансформації суспільства, який призводить до заміни соціокультурної реальності, прийнятої старим соціумом, на нову модель розвитку, «часовий інтервал», у ході якого один тип організації соціальної системи трансформується в інший.

Саме соціокультурна трансформація закладає підґрунтя, необхідне для проведення економіко-політичної та соціальної трансформацій. То ж можемо говорити про очевидність примату соціокультурних змін у суспільстві перехідного типу. Маючи цей факт на увазі, доцільно повніше розкрити сутність і складові соціокультурного трансформаційного процесу, серед основних тенденцій якого маємо: модернізацію яка розуміється як процес переходу з традиційного суспільства в сучасне, який характеризується орієнтацією на інновацію, автономністю індивіда із спрямованістю на інструментальні цінності (приспосовування), послабленням традиційних цінностей (сім'я, релігія, мораль), переважанням універсального над локальним; традиціоналізацію як виникнення і інституціоналізація традицій та інших елементів культури та соціальної структури, які забезпечують пріоритет приписаних норм і правил поведінки особистості; постмодернізацію як тип розвитку, що будується на еkleктичних (що не мають єдиної бази) соціокультурних підставах і характеризується глоболокалізацією, що знаходиться під впливом як загальнодержавних, так і регіональних цінностей і норм, картини світу; глобалізацію та універсалізацію культур; підвищення взаємовпливу культур.

Визначається, що аспект специфічності соціокультурних змін, їх тенденцій і якісних характеристик у перехідний трансформаційний період в Україні найвиразніше відображається в інтегративному понятті «нова соціокультурна реальність». А соціокультурна трансформація закладає підґрунтя, необхідне для проведення економіко-політичної та соціальної трансформацій. Таким чином, загальна енергія розвитку суспільства в основному обумовлена перебігом саме соціокультурної трансформації суспільства. То ж можемо говорити про очевидність примату соціокультурних змін у суспільстві перехідного типу.

У другому підрозділі *«Нова соціокультурна реальність в Україні й її характеристики»* обґрунтовується теза, що поняття «нова соціокультурна реальність» є найбільш повним виразником результатів соціокультурної трансформації і означенням в даній роботі характеру тих змін, які відбулися у соціокультурній сфері за роки незалежності. З його допомогою окреслюється певна системна цілісність цих змін.

Нова соціокультурна реальність у соціально-філософському розумінні є власне репрезентативна, актуальна культура України у період її трансформації. Вона має свій потенціал у формі спадщини, інших потенцій розвитку, але в ній, насамперед, як би представлений той її актуальний «прошарок», який безпосередньо резонує на соціальні потреби сьогодення, пов'язаний з ними, а тому є «живою» культурою у її соціальному бутті. Тому соціокультурна реальність – це процес функціонування культури у системі соціальних відносин, де сама культура набуває свого вищого змісту, служіння суспільству. Основу її складає національна культура як ядро всіх інших різновидів з її офіційною і неофіційною інфраструктурою. Соціокультурна реальність – це зафіксована в показниках і характеристиках здатність культури впливати на соціальний розвиток, бути основою життєзабезпечення суспільства у відповідності з його новими потребами розвитку. Відповідно до цього соціокультурна реальність фіксує успішність процесу загальної соціальної трансформації, якоюсь мірою самі соціальні перетворення мають культурний ресурс свого подальшого розвитку, визначення якого дозволяє установити, чи не є ці соціальні перетворення передчасними, надто форсованими, культуроневідповідними, а тому приреченими на стагнацію або крах, чи навпаки мають великі, маловикористані можливості.

При вивченні соціокультурної реальності увага філософа зосереджена не тільки і навіть не стільки на тому, як «соціальне» («соціальна структура») продукує культурне, а на тому, як «культурне», модифіковане соціальним, впливає на «соціальне» і стає внутрішнім механізмом соціальних змін.

Отже, можна стверджувати, що соціокультурна реальність є процесом функціонування культури в системі соціальних відносин, де культура набуває свій вищий сенс – служіння суспільству. При цьому соціальне продукує культурне, а культурне, модифіковане соціальним, впливає на соціальне і стає внутрішнім механізмом соціальних змін.

Тому соціокультурна реальність як така, що знаходиться на межі соціального і культурного, є формою випробування як для культури, так і для

суспільства, є пограничною зоною актуальної, інтенсивної і випробувальної їх взаємодії, висотуванням можливостей співпраці, нової мобілізації в ім'я майбутнього.

Оскільки культура як суб'єктивна компонента (цінності, норми, менталітет, ідеали) забезпечення всіх соціальних змін є наповнюючою ідеальною сферою дійсного буття, реалізації потенцій, соціальних акторів, є енергією втілення соціального в життя і є дійсною культурою соціальних перетворень, то специфічна, спеціалізована сфера культури (однак як основа забезпечення сили творчості і відтворення ідеальної сфери, постійної підтримки її рівня) постає для філософа, у даному контексті, основним предметом дослідження в зв'язку з обмеженими можливостями його засобів.

Таким чином, нова соціокультурна реальність – це соціокультурний феномен, який, по-перше, орієнтований у своїй підставі на нове функціонування культури в системі соціальних відносин, і, по-друге, висловлює сучасний стан суспільства, що ґрунтується на його соціокультурних характеристиках і соціокультурних показниках.

У третьому підрозділі *«Субкультурна диференціація і роль молоді як фактору культурно-трансформаційних змін в Україні»* розглядається субкультурний принцип аналізу соціокультурної диференціації.

Оскільки субкультури існують в межах і на перехрестях соціальних відносин й галузей, то модернізаційні зміни в системі культури та перехід від одного типу культури до іншого призводять до руху всю субкультурну підсистему, все більше її диференціюють. Більше того, свобода життєдіяльності характеризується значним злетом кількості та різноманіття субкультурних проявів суспільного життя на всіх культурних рівнях і в різних сферах суспільства, що й знаходить прояв на українських теренах.

Таким чином, в системі культури як цілісності, особливо у перехідні періоди зміни ціннісних орієнтацій, формується чутливий прошарок у формі цілого ансамблю традиційних субкультур, які трансформуються, і цілі низки нових субкультур, які знаходяться в авангарді змін, відлагоджуючи механізм відношення до інновацій, формуючи нову соціальну чуттєвість, і частково систему випробування і відбору нових культурних зразків, пропонуючи варіанти не тільки відношення, але й форми ефективного захисту та пристосування до них. В такому розумінні субкультури як підґрунтя культури підспудно формують і забезпечують, з одного боку, емпіричний базис руху основних культурних потоків і домінант, а з іншого, вони забезпечують варіативність інваріанту базової культури, можливе коло її інтерпретацій і трансформацій.

Субкультури характеризуються оперативністю і динамічністю реагування на широкий спектр змін соціально-культурного, політичного та економічного життя, а тому є важливою підсистемою забезпечення розвитку культури в умовах недостатньої визначеності її парадигм.

Модернізаційні процеси в суспільстві передбачають за своїм змістом особливу причетність до них молодого покоління. Молодь в умовах соціокультурної трансформації стає одним, якщо не основним суб'єктом і,

навіть, фактором перетворень, а її роль і функції в перехідному суспільстві набувають універсального культурно-соціалізуючого характеру і значною мірою евристичного спрямування; молодіжна культура в цілому і її різновиди (субкультури) є формами пристосування, адаптації молоді до доволі жорстких соціальних умов її соціалізації, набуваючи різної міри корпоративності і, навіть, протилежного офіційній культурі змісту і спрямованості в діапазоні від контркультурних до творчо-пошукових форм. Молодіжна субкультура є особливе, комплексне за своїми характеристиками соціальне утворення, яке є одночасно соціально-культурним середовищем та поєднанням досить різних і, нерідко, ієрархізованих груп, що в своїх крайніх формах набувають образу «мікросуспільства».

У четвертому підрозділі *«Соціокультурна адаптація до умов трансформації українського суспільства»* досліджується специфіка соціокультурної адаптації в контексті трансформації українського суспільства.

Соціокультурну адаптацію необхідно аналізувати як завершуючий, підсумковий етап адаптації людини в цілому, який базується на попередніх етапах біологічної і психологічної адаптації. Такий підхід дозволяє з'ясувати як місце і роль соціальних і культурних факторів в адаптаційній діяльності, так і взаємозв'язок, взаємодію, взаємообумовленість всіх рівнів адаптації особистості. Соціокультурна адаптація є безперервним процесом, який ніколи не завершується повністю. Ця властивість соціокультурної адаптації обумовлена: безперервністю трудової діяльності людини з розвитку засобів виробництва для задоволення потреб; швидкими змінами вертикальної і горизонтальної мобільності і, в результаті, вимушеним пристосуванням до змін умов соціального середовища.

В сучасній науці традиційне поняття соціальної адаптації як пристосування соціальних суб'єктів до умов, норм і цінностей нового соціального середовища в сучасних умовах вимагає поглиблення і розгляду адаптаційного процесу як двостороннього результату зустрічної активності суб'єкта і соціального середовища, яке в сучасній науці формулюється як взаємна соціальна адаптація. Цей процес взаємного пристосування доповнюється в роботі введенням понять «соціокультурна адаптивна система» і «соціокультурна адаптуюча система», в яких культура виступає основним засобом і механізмом адаптування, та поняття «взаємна соціокультурна адаптація». Якщо поняття «взаємна адаптація» на відміну від поняття взаємодії і взаємозв'язку виділяє особливі зміни об'єктів, систем, середовища, в тому числі ті зміни, які відбуваються і за відсутності взаємодії, то в разі використання поняття «взаємна соціокультурна адаптація» фіксуються зміни, які позначаються на соціокультурних складових (соціокультурній сумісності, дифузії, акультурації та ін.), на типах і характері соціокультурних відносин.

Таким чином, взаємна соціокультурна адаптація є безперервним процесом взаємного активного пристосування індивіда або групи до умов соціокультурного середовища, та соціокультурного середовища до

соціокультурних характеристик і показників індивіда або групи, обумовленим змінами соціокультурних складових суспільства.

У п'ятому підрозділі *«Соціокультурні особливості мовної особистості та її адаптація до змін мовного середовища»* визначається важливість характеристик ролі мови в суспільстві й в житті особистості.

З усіх аспектів культури мова першою досягла високої форми розвитку, а її постійне вдосконалення є обов'язковою умовою розвитку культури в цілому, особливо в період трансформації сучасного українського суспільства, бо вона виступає гарантом національно-культурного й етнічного ствердження. Тому мова розглядається не тільки як важливіший фактор і засіб соціальної адаптації особистості, але й як самодостатня передумову пробудження національної самосвідомості.

Для забезпечення адаптації людини до нового мовного середовища необхідно ввести поняття «мовна особистість», яке дозволяє розкрити єдність процесів освоєння і пристосування до нових умов на основі гарантованих правових норм у сфері функціонування мови. Мовна особистість – це система, яка виникає в суспільстві і розвивається, заснована на здібності вираження і закріплення соціальних відносин і взаємодій. Вона – умова і продукт культури. Тобто, мовна особистість – це власне особистість, яка характеризується з боку впливу освоюваної нею мовної культури на її особистісні якості і соціально-культурну ефективність її діяльності як суб'єкта суспільних відносин.

Щоб урахувати зміни мовної ситуації у контексті соціокультурної трансформації, слід вживати поняття «соціокультурне поліваріативне лінгвістичне середовище» як сукупність соціокультурних і мовних умов існування, формування і діяльності індивідів та соціальних груп у контексті полікомпонентної мовної ситуації.

У висновках до другого розділу узагальнюється, що знаходження суспільства на перетині різних соціокультурних парадигм породжує нерівномірність і багатоякісність змін у різних культурних сферах суспільства, поєднання дезінтегративних і об'єднуючих процесів. До того ж, посткомуністичне українське суспільство, що трансформується, живе частково в минулому, частково в майбутньому, і зовсім мало у сьогоденні, змінюючи моностилістичну модель культури на полістилістичну, породжуючи масову дезінтеграцію і втрату ідентичності, масову маргінальну свідомість на межі соціального безумства.

У третьому розділі **«Соціокультурні зміни в суспільних сферах сучасної України: форми прояву та наслідки»** проаналізовано на основі проведених соціологічних досліджень сутність нової соціокультурної реальності в українському суспільстві в контексті соціокультурних трансформаційних змін. Суттєвою ознакою нової соціокультурної реальності є нерівномірність розвитку її окремих сфер і специфічність модернізаційно-культурних процесів в них, соціокультурне осмислення яких створює передумови для їх регулювання. Однією із важливих складових нової соціокультурної реальності є інформатизація українського суспільства, яка

створює необхідні основи для формування постіндустріального суспільства, освоєння здобутків постмодерну і є важливою, а згодом визначальною складовою нової соціокультурної реальності; релігія як базовий елемент традиційного суспільства; сфера дозвілля як важливіша сфера, в якій переломлюються всі трансформаційні зміни, відтворюються сутнісні сили людини і формується культурний потенціал; соціально-художня реальність, де увага концентрується на системі соціальних відносин мистецтва з соціумом.

У першому підрозділі *«Соціокультурні особливості інформатизації та Інтернету»* мова йде про інформатизацію українського суспільства та Інтернет як трансформуючий фактор. Темпи освоєння Інтернету і комп'ютеризації в Україні відповідають усередненим світовим даним, а за роки незалежності зміни рівня комп'ютеризації оцінюються експертами як помітні і суттєві з прогнозом позитивних зрушень на 2010 рік. Українське суспільство стає «телепатичним», хоч рівень культурних програм телебачення є, за оцінкою експертів, низьким, кількість і обсяг їх стають меншими і розважально-комерційна домінанта сприяє, за результатами досліджень, зниженню інтересу телеглядачів до найбільш художньо високих програм. Культурний простір телебачення України, насичений патогенними текстами значною мірою західного зразка, стає деформуюче-аморалізуючим фактором, суттєво стримуючи культурно-модернізаційний поступ та формування національно-культурної ідентичності.

Інтернет і його простір, створюючи суперечливі можливості інтенсифікації культурної трансформації і гуманізації суспільства, стає фактором невизначеності нашого суспільства. Він вимагає посилення програмуючого регулювання і більш направлено культурологічного використання.

У другому підрозділі *«Релігійна складова соціокультурної трансформації»* релігія розглядається як трансформаційний елемент культури, бо сприяє оновленню національної культури, ствердженню національно-культурної ідентичності віруючих шляхом виконання нею усталених і нових функцій, важливішими із яких є світоглядно-компенсаторна, соціально-регулятивна, терапевтична, інтеграційна, культурно-спадкоємна, морально-виховна, легітимізуюча, естетично-гармонізуюча та ін.

Тобто, є необхідні підстави для виділення із загальної соціально-культурної реальності специфічної соціально-релігійної реальності, яка характеризується особливим новим соціальним статусом і престижем в суспільстві, релігієзацією значних верств населення, що мають свої соціокультурні характеристики, поліконфесійністю, особливою системою зв'язків із соціумом та його складовими, зростанням імітативної релігійності, міжконфесійною складністю відносин, зростанням впливу неорелігій, політеїстичним суміщенням догм православ'я з елементами інших релігій, політизацією частини віруючих, ознаками кризи, пов'язаної з консерватизмом

православ'я, зростаючою орієнтацією церкви на громадянське суспільство, а не на владу.

Своєрідність трансформаційного впливу релігії на суспільство пов'язана з суперечливістю складових релігії як соціального інституту – релігійної ціннісно-нормативної системи (багатоконфесійність), церковної організації та соціально-релігійних відносин (віруючі-віруючі, віруючі-церква, церква-держава та ін.).

У третьому підрозділі *«Соціокультурні трансформаційні процеси у сфері дозвілля»* увага звертається на те, що дозвілля є не тільки сферою, де сходяться всі соціокультурні трансформаційні процеси, на перетині яких складається значною мірою спосіб життя і закріплюється силою повторення, звички, ціннісно-нормативна система буття, але й таким доконечним простором, де відбуваються з тою чи іншою ефективністю відтворення і розвиток необхідних фізичних і духовних сил, здібностей і здатностей людей, піднесення людських сутнісних сил, формується потенціал майбутніх змін, долається або ж посилюється соціокультурне відчуження.

Власне зміст дозвілля «відображає» все різноманіття культурного життя у формах реалізаційної активності суспільства, є фокусом сходження найрізноманітніших культурних тенденцій розвитку суспільства, де вони закріплюються і конкурують, а тому ціленаправлений соціокультурний підхід, реалізований через призму теорії трансформації, дозволяє визначити, якою мірою культурні зміни «проросли» у способі життя, і використати пізнання дозвілля як масштаб для вимірювання змін.

Така постановка цієї проблеми докорінно і радикально змінює систему пріоритетів культури як духовній сфері життя суспільства і вводить принцип взаємозв'язку виробничої, позавиробничої і культурної сфер з точки зору його впливу на побудову цивілізації дозвілля. Це принципово змінює і наповнює, очевидно, додатковим змістом сам соціокультурний підхід, який набуває нового виміру. Сьогодні центр уваги сфери дозвілля змінюється на забезпечення культурного і морального потенціалу особистості й суспільства, забезпечення партнерських стосунків працівників культури з владою на місцях, усвідомлюється її роль в забезпеченні соціальної стабільності та перспектив розвитку.

Визначається, що сфера дозвілля характеризується значною затримкою модернізаційних змін, кризовими явищами, значним розривом між існуючою, в основному традиційною, структурою організації дозвілля і культурно-дозвіллевими пріоритетами населення, помітним поступом недержавної сфери задоволення дозвіллевих потреб, значною вестернізацією дозвіллевого простору, формуванням на основі соціально-культурного експерименту національного профілю системи дозвілля.

У четвертому підрозділі *«Становлення нової соціально-художньої реальності»* аналізується художня сфера, соціокультурний образ і зміст якої закріплено в понятті «соціально-художня реальність», в якому увага концентрується на системі соціальних відносин мистецтва з соціумом і соціальної структуризації мистецтва як соціально-естетичної підсистеми.

Соціально-художня реальність характеризує стан і потенціал функціонування й розвитку художньої культури, міру функціональної взаємовідповідності художньої творчості, художньої потреби і художнього споживання, ціннісно-нормативну художню систему, гармонізованість системи соціально-художніх відносин, доступність мистецтва народу та соціально-художню ефективність художньої культури і можливості її розвитку. Поняття «соціально-художня модернізація» характеризує міру поширеності модерністського мистецтва, зміну системи критеріїв оцінки художніх творів, принципів і методів творчості, зміну системи функціонування художнього життя та ін.

Рисами нової соціально-художньої реальності в Україні є полістилістичність, деідеологізація, формування нових вимог до митця і публіки, розширення предмету мистецтва і структури жанрів художньої творчості, посилення впливу західної художньої культури, комерціалізація і ринкові відносини, зростання розриву між масовою та елітарною художньою культурою, руйнування цілих галузей художньої культури та ін. Майже всі перераховані риси притаманні такому різновиду художньої реальності, як соціально-музична реальність. Її емпірично дослідженими особливостями є:

- потужна творчість композиторів в академічних жанрах музики і невідповідність їм рівня музичного інтересу публіки та організації концертного життя;

- розлагодженість творчих позицій і оцінок композиторів й критиків;

- високий рівень популярності естрадної музики і низький рівень смаків її публіки;

- невідповідність музичного менеджменту потребам розвитку музичного життя;

- низький рівень престижу, статусу і матеріального становища музичного діяча та висока міра адаптованості до нових умов, особливо старшого покоління композиторів.

У висновках до третього розділу зазначається, що темпи освоєння Інтернету і комп'ютеризації в Україні відповідають усередненим світовим даним, а за роки незалежності зміни рівня комп'ютеризації оцінюються експертами як помітні і суттєві з прогнозом позитивних зрушень на 2010 рік. Українське суспільство стає «телепатичним», хоч рівень культурних програм телебачення є, за оцінкою експертів, низьким, кількість і об'єм їх стають меншими й розважально-комерційна домінанта сприяє, зниженню інтересу телеглядачів до найбільш художньо високих програм.

Своєрідність трансформаційного впливу релігії на суспільство пов'язана з суперечливістю складових релігії як соціального інституту – релігійної ціннісно-нормативної системи (багатоконфесійність), церковної організації та соціально-релігійних відносин (віруючі-віруючі, віруючі-церква, церква-держава та ін.).

Важливішою сферою, в якій переломлюються всі трансформаційні зміни, відтворюються сутнісні сили людини і формується культурний потенціал, є сфера дозвілля, яка в Україні характеризується значною

затримкою модернізаційних змін, кризовими явищами, значним розривом між існуючою, в основному традиційною, структурою організації дозвілля і культурно-дозвіллевими пріоритетами населення, помітним поступом недержавної сфери задоволення дозвіллевих потреб, значною вестернізацією дозвіллевого простору, формуванням на основі соціально-культурного експерименту національного профілю системи дозвілля.

Випереджуючим розвитком щодо інших видів соціально-художньої реальності характеризується художня сфера, соціокультурологічний образ і зміст якої закріплено в понятті «соціально-художня реальність», в якому увага концентрується на системі соціальних відносин мистецтва з соціумом і соціальної структуризації мистецтва як соціально-естетичної підсистеми.

У четвертому розділі **«Регіональний аспект соціокультурної трансформації»** розглядаються регіональні особливості соціокультурної трансформації на прикладі Одеського регіону.

У першому підрозділі *«Соціокультурна регіоналізація в контексті соціокультурної трансформації»* аналізується зв'язок регіонального і глобального в соціокультурному просторі. Регіональне постає як проміжна ланка процесів глобалізації, локалізації, націєствердження, трансформації, постмодернізації та інших раніше охарактеризованих змін, як означення специфіки їх перехрестя, і разом з тим певної цілісності, місцевої культурної ансамблевості. Соціокультурна регіоналізація є по суті вираженням своєрідності й неповторності субкультури, яка панує на певній території як органічний соціально-культурний вияв її буття, прояв легітимності і самодостатності в межах національної культури. Україна як соціальний організм характеризується значною регіональною диференціацією, яка має свої історичні причини. Їй властива специфічна історична тяглість культурного регіонування, яке, з одного боку, є її культурною скарбницею, а з іншого – фактором порушення централізованих унітарних принципів, що вимагають специфічного підходу, врахування особливостей регіонів в управлінні.

У другому підрозділі *«Соціокультурні зміни в Одеському регіоні»* порівнюються експертні оцінки соціокультурних показників в м. Одеса та області з загальноукраїнськими, що дає можливість визначити їх регіональну специфіку.

Результати емпіричного дослідження показали, що регіональними особливостями соціокультурної трансформації в Одеському регіоні є:

– недостатність поширеності і функціонування української культури та необхідність застосування політики протекціонізму;

– суперечність між недостатнім рівнем культурного обслуговування потреб жителів міста і більш високим рівнем роботи недержавної сфери культури, яка характеризується більш високими показниками роботи й має більші перспективи розвитку;

– значна невідповідність інфраструктури закладів культури культурним запитам громадян міста;

- значна модернізованість культурного середовища, але без достатнього врахування потреб городян;
- висока міра порівняно із загальноукраїнськими даними вестернізації («західнізації») культури населення міста, особливо молоді, та значний рівень впливу східних культур;
- невисокий рівень національно-культурної ідентичності молоді;
- помітні позитивні соціокультурні трансформаційні зміни у набутті регіоном культурної самобутності;
- значний рівень культурних потреб населення міста і в зв'язку з комплексом матеріальних та інших умов відставання від них культурної активності городян;
- зниження рівня духовності і моральності у зв'язку зі зміною системи цінностей та надзвичайними зусиллями населення по виживанню;
- невисокий рівень повсякденної культури поєднується із помітним розвитком економічної, виробничо-ринкової культури громадян як важливої умови успішності модернізаційних перетворень;
- певна поширеність елітарної (високопрофесійної культури) та нормативної «середньої» культури супроводжується непомірним побутуванням кітч, вульгаризованої, низької масової культури і подальшими перспективами її зростання;
- високий, порівняно із загальноукраїнськими даними, рівень інформатизації й комп'ютеризації як ознака формування передумов інформаційного суспільства;
- досить високий рівень готовності населення міста та області до культурних інновацій як важливої умови успішності соціокультурної трансформації.

Наведений комплекс показників дає підстави стверджувати, що місто Одеса та область, за результатами експертного опитування, має позитивні зрушення у трансформації культури і достатні можливості для прискореного соціокультурного розвитку.

У висновках до четвертого розділу підкреслюється специфіка та значення регіонального аспекту соціокультурної трансформації. Регіони не тільки пов'язані з розвитком нації як її складова, але вони власне і складають у своїй сукупності й цілісності націю, національну культуру. На регіональному рівні забезпечується внутрішній національний діалог, формується образ країни і нації, забезпечується інтернаціоналізація національної культури. Регіональна інтерпретація національної культури підвищує її адаптує можливості.

У п'ятому розділі **«Культурна політика як засіб цілеспрямованої соціокультурної трансформації»** досліджено вплив культурної політики на трансформаційні зміни в українському суспільстві. Щоб бути дійсно компетентним, необхідно усвідомлювати спрямованість держави на відродження і оновлення національної культури.

У першому підрозділі *«Вплив культурної політики на соціокультурні зміни в українському суспільстві»* йдеться про виконання оголошених

державою пріоритетів культурного розвитку. Аналізується поняття «культурна політика» та його наповнення з точки зору експертів ЮНЕСКО. Інтегруючи різні підходи, приходимо до висновку, що культурна політика – це основана на громадській згоді система поглядів і рішень про необхідний стан культурного життя та уявлення про ті пріоритети, на яких базуються критерії оптимальності використання всіх видів ресурсів.

У другому підрозділі *«Соціально-філософський аспект культурної політики в трансформаційному вимірі»* розглядається місце і роль культурної політики в системі нової соціокультурної реальності, яка формується в Україні. Цілі й зміст державної культурної політики повинні формуватися з урахуванням неспівпадаючих, а іноді суперечливих інтересів населення, творців культурних цінностей, засобів масової інформації та держави на основі певного компромісу між ними. Тому завдання соціальної філософії у контексті соціокультурної трансформації сучасного суспільства визначаються як такі, що забезпечують, насамперед, необхідні передумови для прийняття соціокультурно обґрунтованих рішень, заснованих на соціокультурному вивченні не тільки соціокультурного контексту і ситуації в цілому, але й визначення змісту, характеру та направленості культурних потреб різних груп населення, які теж повинні бути диференційовано визначені, а потім культурно-політично збалансовані і погоджені з цілями держави й творців культури.

Виходячи з цього, політика в сфері культури програмування за своєю природою повинна ґрунтуватись і «виростати» з еволюційних трансформаційних процесів, доповнених національно-культурними зрушеннями, бути адекватною формою сприяння їх стимулюванню і розвитку; що й актуалізує розробку специфіки політичного життя суспільства в сфері культури, важливішими функціями якого в умовах соціокультурної трансформації українського суспільства є: – діагностична функція, яка полягає у визначенні міри готовності населення до прийняття інновацій, як збереження, так розвитку традиційної національно-етнічної культури та їх певного збалансування і встановлення паритету як підґрунтя для формування оптимальної моделі розвитку культури; оперативно-сигналізуюча функція, яка забезпечує інформацією про реагування населення і всіх суб'єктів цього процесу на трансформаційні інновації, визначає міру руйнації, порушення ними основоположних засад національної культури, реалізуючи власне традиційну функцію зворотнього зв'язку як умови відпрацювання необхідних управлінських рішень; прогностично-регулююча функція забезпечує єдність процесів прогнозування і регулювання, які традиційно «розводились» як окремі функції, але які мають бути об'єднані в одну, бо в цьому прогнозування має не самодостатній характер, а націлене на пошук можливих оптимальних регуляторів відповідно до різних можливих варіантів прогнозу; управлінсько-координаційно-оптимізуюча функція – у зв'язку зі складністю і багатовекторністю культурного процесу і різним розумінням його управлінськими суб'єктами своїх завдань – полягає у забезпеченні їх

інформацією, значною мірою від них самих же отриманою, для погодження дій, оперативного прийняття оптимально збалансованих рішень. Власне на цьому рівні проявляється притаманна соціальної філософії інтегративна функція.

Низький рівень розвитку засад громадянського суспільства в Україні породжує ситуацію розриву або паралелізму, відсутності співпраці між державними і громадянськими структурами в сфері культури. В цих умовах політика в сфері культури має бути спрямована, насамперед, на послідовну демократизацію всієї системи управління, яка реалізується шляхом забезпечення провідної ролі громадськості, громадянських недержавних організацій в розвитку культури та їх співучасті у прийнятті важливих рішень, особливо по виконанню цільових програм культурного розвитку.

У висновках до п'ятого розділу підкреслюється роль політики у сучасному українському суспільстві, що трансформується. Розглянута система соціальних фактів дає підстави стверджувати про наявність низки проблем функціонування культурної сфери. Перш за все це: зростаюче обмеження доступу населення до культурно-мистецьких цінностей, незначна участь громадськості у прийнятті рішень у сфері культури, роз'єднаність культурного та інформаційного просторів.

У **висновках** узагальнюються результати проведення дисертаційного дослідження, окреслено основні науково-теоретичні положення, які полягають в аналізі формування нової соціокультурної реальності та особливостей соціокультурної трансформації в Україні.

В дисертації встановлюється:

1. Вивчення особливостей соціокультурних змін в Україні вимагає нового методологічного підходу, який би враховував характер змін, пов'язаних з переходом до індустріального суспільства та епохи постмодерну, глобалізаційними процесами, яким відповідає базове поняття «соціокультурна трансформація», що розкриває взаємозалежність соціального і культурного і наголошує на детермінації соціального культурним без домінації на певному соціальному напрямі розвитку, зважаючи на те, що трансформація може мати зворотній характер.

2. Особливості соціокультурної трансформації в сучасній Україні визначаються протистоянням протилежних за своїм соціальним спрямуванням і змістом модернізації й постмодернізації в умовах формування постіндустріального суспільства, які за певними своїми вимірами протистоять збереженню та відтворенню національної культури, що породжує соціальний хаос, кризову дезінтеграцію на макро- і мікросоціальному рівнях, зміну ціннісно-нормативної системи, культурний розрив, який призводить до масової дезінтеграції й втрати ідентифікації на індивідуальному і суспільному рівнях. Сутність трансформаційного культурного процесу полягає у переході від моностилістичної до полістилістичної культури, у стихійному «вирівнюванні» соціального простору, раніше стягнутого до одного соціального полюсу. Суспільство у перехідний період живе одночасно у відповідності з різними

соціокультурними парадигмами, а тому трансформаційні процеси нерівномірно охоплюють суспільство, а реально економічні й соціополітичні трансформації нерідко відстають від базової для них соціокультурної трансформації, хоч остання ще не усталилась.

3. Зміна соціокультурної парадигми супроводжується конфліктом цінностей, конфліктом тенденцій розвитку, особистісних та групових ідентифікацій, суперечностями між консерваторами та модернізаторами, між поколіннями, між великими містами та провінцією. Для неї властива відсутність універсальної культурної ієрархії, культурна толерантність, деканонізація, детоталізація, негативність, диверсифікація, ателеологізація та протистояння протилежних за своїм соціальним спрямуванням і змістом модернізації й постмодернізації в умовах формування постіндустріального суспільства, які за певними своїми вимірами протистоять збереженню та відтворенню національної культури, що породжує соціальний хаос, кризову дезінтеграцію на макро- і мікросоціальному рівнях, зміну ціннісно-нормативної системи, культурний розрив, який призводить до масової дезінтеграції й втрати ідентифікації на індивідуальному та суспільному рівнях. Тому, виходячи зі складності наслідків соціокультурної трансформації в Україні та базуючись на критерії самоствердження особистості, пропонується розрізнити позитивну, негативну та нейтральну трансформації, модернізаційну та традиціоналістську, соціалістично чи західно забарвлену, державо- чи соціоцентруючу.

4. Нова соціокультурна реальність характеризується різним рівнем розвитку своїх складових та інтенсивністю процесів в них (релігія, мистецтво). Навіть в межах мистецтва спостерігається значна нерівномірність розвитку масового та елітарного, професійного мистецтва, зниження рівня художніх потреб і смаків та значні досягнення європейського рівня в музиці, поезії, образотворчому мистецтві. Новій соціокультурній реальності в Україні притаманні риси значного прийняття зовнішніх негативних, нівелюючих впливів їх масової культури і риси екзогенні, національно фінансовані, про що свідчать значні здобутки професійного мистецтва європейського рівня.

5. Експертне опитування разом з емпіричними дослідженнями і даними соціологічного моніторингу дозволяє визначити наступні змінні тенденції:

– при достатньо високому культурному потенціалі суспільства рівень культурних потреб населення є невисоким і ще нижчим є рівень культурної активності та «готовності населення до культурних інновацій», що свідчить про певні дисфункції у системі культури, зниження рівня культурної діяльності;

– модернізація української культури в цілому є недостатньою при переважанні модернізаційних і постмодернізаційних змін західного зразка та російської культури над національно-відновлюваними. Базова характеристика закріпленості культурних перетворень у рівні трансформації способу життя є недостатньо розвиненою, що обумовлено низьким рівнем розвитку засад громадянського суспільства, хоча у 2010 році експерти прогнозують їх поступ;

– спостерігається невідповідність рівня реформованості сфери культури щодо потреб її розвитку, яка проявляється в низькому рівні культурного обслуговування громадян державними закладами, у невідповідності інфраструктури закладів культури запитам громадян, різкому зниженні доступності закладів культури громадянам, недостатньому рівні умов для освоювання народної культури;

– при невисокій оцінці стану культурного життя суспільства, на думку експертів, в ньому відбулися більшою мірою зміни модернізаційного, ніж національно-відновлюваного характеру. Активізація культурного життя в одних сферах супроводжується дезорганізацією в інших. Більш перспективною виявилась недержавна сфера культури.

В цілому ж зміни в українській культурі за роки незалежності та в аспекті модернізації, і традиціоналізації оцінюються експертами як помітні, хоч українська культура у світі є більш визнаною, ніж поширеною.

6. В дослідженні соціокультурних процесів слід враховувати як постмодернізаційний контекст, що складається в перехідному українському суспільстві, так і власне саму методологію постмодерністського дослідження, яка характеризується розвитком культурної контекстуальності, всебічним входженням культури в усі ланки соціуму, новим суспільним контекстом обумовленим культурою. При співвідношенні понять «соціальне» і «культурне» постмодерн робить акцент на культурному.

7. Субкультурна диференціація, створюючи умови для культурно-інтеграційних процесів, збагачує зміст культурної соціалізації й робить молодь одним із основних акторів соціотрансформаційного процесу, в якому одне із провідних місць займає студентство як авангардна група. Молодіжна субкультура характеризується своїм особливим соціальним змістом, культурною спрямованістю, сукупністю відносин, стилем життя і поведінки, складається із сукупності знань (картина світу), цінностей й норм, способу життя, специфічної системи потреб та інтересів, символіки, атрибутики, міфів.

8. Інформаційно-культурний простір стоїть перед необхідністю ширшого включення актуальної культури в нього, що й дозволить зробити Інтернет такою складовою культури, яка в значній мірі буде визначати її стан. Однак відкритість Інтернету і безцензурна свобода розміщення в ньому будь-якої інформації породжує загрозу перетворення його на спотворену модель культури й стану суспільства, його потреб та способів задоволення. Оскільки характер використання Інтернету опосередковується і детермінується рівнем культури його користувачів, а він, як відомо, у більшості є досить низьким, то виникає велика соціокультурна проблема зростаючої загрози впливу негативних сторін Інтернету на стан культури суспільства. Виникає необхідність не тільки в реалізації моніторингу характеру використання і культурного впливу на користувачів, але й в розробці власне особливої галузі соціальної філософії, комп'ютерної інтернетної культури, соціології культури, та педагогіки використання Інтернету, впровадження спеціальних навчальних практичних курсів в навчальних закладах освіти.

9. Регіональний аспект соціокультурної трансформації дозволяє виявити сутність «глоболокалізації» (З. Бауман), специфіку поєднання глобальних і локальних, регіональних процесів, як таку, що забезпечує соціально-адаптуючі можливості національної культури, варіативність інваріанту національної культури, проблеми та перспективи її розвитку.

Місто Одеса та Одеська область за результатами експертного опитування мають позитивні зрушення у соціокультурних трансформаційних процесах, які проявляються у: високому, порівняно із загальноукраїнськими даними, рівню інформатизації та комп'ютеризації; значному рівні культурних потреб населення; досить високим рівнем готовності населення до культурних інновацій. Але, стосовно соціокультурної сфери регіону є й значні труднощі його розвитку в умовах соціокультурної трансформації суспільства, які проявляються в кризовому стані статусу та захищеності митця в суспільстві, розлагодженості культурних відносин між митцями, критикою, публікою; недостатній турботі органів влади про стан культурного життя.

10. В суперечливому процесі взаємодії релігійного і соціально-культурного формується релігійна складова соціальної трансформації, в якій переважаючим є не соціокультурна деструкція і консерватизм, а в умовах перехідного суспільства і загальної його кризи визначальним є санаційно-оздоровлюючий культурно-акумулятивний, соціально і національно консолідуючий вплив релігії і церкви, на соціум, на формування національно-культурної ідентичності, етноформуєчий процес в цілому. Очевидним є формування нової поліфункціональності релігії.

11. Соціокультурні трансформаційні процеси у сфері дозвілля здійснюються в умовах формування нової соціокультурної реальності, при цьому дозвілля стає сферою, де сходяться в соціальному і культурному вимірах всі соціокультурні трансформаційні процеси; формується спосіб життя і культурний потенціал майбутніх змін, закріплюється ціннісно-нормативна система. Сучасна культурно-дозвіллева ситуація в Україні характеризується як кризова, коли традиційна заієрархізована система культурного обслуговування себе зжила, а нова ще не усталилась, підлагоджуючи оптимальні форми свого функціонування. Тому, найбільш ефективним у розвитку системи дозвілля є механізм гнучкого поєднання державних, централізовано-адміністративних та приватних, ініціативно-підприємницьких засад діяльності закладів культури на основі соціально-культурного експерименту.

12. Розвиток трансформаційно-культурних процесів стримується відставанням їх інституціонального та управлінського забезпечення, суперечностями в системі культури як соціального інституту.

13. Політика у сфері культури повинна забезпечуватись управлінською єдністю прогнозування, планування, регулювання і виховання. Для розуміння соціальних механізмів цих процесів культурна політика повинна мати підґрунтям соціокультурні дослідження. Важливішими функціями цієї політики, які забезпечують провідну роль громадськості у демократизації

управління культурою, є: діагностична, оперативно-сигналізуюча, прогностично-регулююча, управлінсько-координаційно-оптимізуюча.

14. У період незалежності в Україні на основі зміни її соціального базису і вектору розвитку складається нова ситуація взаємодії української, західної й російської культур, яка стає основою структурування нової культурної реальності при визначальній ролі формування національної культури.

Соціокультурна трансформація українського суспільства за своїм радикальним змістом, створюючи нову соціокультурну реальність, формує нові профілі культури, нові її функції, породжуючи надлишок одних елементів культури та дефіцит інших, призводить до соціокультурної деформації суспільства, гостро ставлячи проблему необхідності суспільно бажаного регулювання культурних змін. Вивчення особливостей соціокультурних змін в Україні вимагає нового методологічного підходу, який би враховував характер змін, пов'язаних з переходом до індустріального суспільства та епохи постмодерну, глобалізаційними процесами, яким відповідає базове поняття «соціокультурна трансформація», що розкриває взаємозалежність соціального і культурного й наголошує на детермінації соціального культурним без домінації на певному соціальному напрямі розвитку, зважаючи на те, що трансформація може мати зворотний характер.

Список опублікованих праць за темою дисертації:

Монографії

1. Боринштейн Е. Р. Личность: ее языковые ценностные ориентации: Монография / Е. Р. Боринштейн, А. А. Кавалеров. – Одесса : Астропринт, 2001. – 168 с.

2. Боринштейн Е. Р. Особливості соціокультурної трансформації сучасного українського суспільства: Монографія / Е. Р. Боринштейн. – Одеса: Астропринт, 2006. – 400 с.

Навчальні посібники з грифом Міністерства освіти і науки України

1. Культурологія: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів I - IV рівнів акредитації / [Кравець М. С., Шлемкевич С. М., Боринштейн Е. Р., Кавалеров А. А., Семашко О. М., Татусь В. І., Піча В. М.]; за заг. ред. В. М. Пічі. – Львів: «Магнолія плюс», 2003. – 240 с.

2. Культурологія: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів I - IV рівнів акредитації / [Кравець М. С., Шлемкевич С. М., Боринштейн Е. Р., Кавалеров А. А., Семашко О. М., Татусь В. І., Піча В. М.]; за заг. ред. В. М. Пічі. – [2-ге вид.]. – Львів : «Новий Світ-2000», 2005. – 240 с.

Статті у фахових виданнях, зареєстрованих у ВАК України

1. Боринштейн Е. Р. Личность в системе социальных связей / Е. Р. Боринштейн // Наукове пізнання: методологія та технологія. – 1998. - № 1 - 2. – С. 5 - 7.

2. Боринштейн Е. Р. Проблемы социальной мобильности в XXI веке / Е. Р. Боринштейн, А. А. Кавалеров // Наукове пізнання: методологія та технологія. – 1999. - № 1 (3). – С. 30 - 33.

3. Боринштейн Е. Р. Национальная политика Украины: проблемы и перспективы / Е. Р. Боринштейн // Наукове пізнання: методологія та технологія. – 2000. – № 1 – 2 (4 - 5). – С. 73 - 76.
4. Боринштейн Е. Р. Система ценностных ориентаций языковой личности / Е. Р. Боринштейн // Перспективи. – 2000. - № 2 (10). – С. 23 - 27.
5. Боринштейн Є. Р. Основні характеристики соціокультурної трансформації в перехідний період / Є. Р. Боринштейн // Перспективи. – 2000. - № 3 (11). – С. 65 - 71.
6. Боринштейн Е. Р. Особенности социокультурной трансформации современного украинского общества / Е. Р. Боринштейн // Перспективи. – 2000. - № 4 (12). – С. 3 - 8.
7. Боринштейн Е. Р. Эволюционная трансформация украинского социума / Е. Р. Боринштейн // Грані. – 2001. - № 5 – 6 (19 - 20). – С. 164 - 167.
8. Боринштейн Є. Р. Соціокультурні проблеми інформатизації та Інтернету і їх особливості в Україні / Є. Р. Боринштейн // Перспективи. - 2001 – №1 (13). – С. 7 - 12.
9. Боринштейн Е. Р. Свобода языковой личности и современное трансформирующееся общество: интеграционные и дезинтеграционные тенденции / Е. Р. Боринштейн // Перспективи. - 2001. - № 2 (14). – С. 8 - 12.
10. Боринштейн Е. Р. Социокультурная адаптация как универсальная форма взаимодействия человека с обществом / Е. Р. Боринштейн // Перспективи. – 2001. – № 4 (16). – С. 72 - 76.
11. Боринштейн Е. Р. Язык как фактор социализации личности / Е. Р. Боринштейн // Наукове пізнання: методологія та технологія. – 2001. - № 1 (7). – С. 89 - 92.
12. Боринштейн Е. Р. Специфика обмена информацией в условиях социокультурной трансформации / Е. Р. Боринштейн // Наукове пізнання: методологія та технологія. - 2001. - № 2 (8). – С. 8 - 12.
13. Боринштейн Е. Р. Показатели национального характера / Е. Р. Боринштейн // Грані. – 2002. - № 3 (23). – С. 93 - 96.
14. Боринштейн Е. Р. Феномен этничности в условиях социокультурных трансформаций / Е. Р. Боринштейн // Наукове пізнання: методологія та технологія. – 2002. – № 1(9). – С. 52 - 57.
15. Боринштейн Е. Р. Социализация личности в контексте социально-культурных трансформаций / Е. Р. Боринштейн // Перспективи. – 2002. - № 2 (18). – С. 18 - 22.
16. Боринштейн Е. Р. Проблемы социокультурной динамики / Е. Р. Боринштейн // Перспективи. – 2002. - № 3 (19). – С. 56 - 61.
17. Боринштейн Є. Р. Постмодернізм і його культурно-трансформаційний зміст / Є. Р. Боринштейн // Культура і сучасність: Альманах. – 2003. – № 2. – С. 113 - 118.
18. Боринштейн Є. Р. Соціокультурні умови, пріоритети та фактори реалізації і трансформації дозвіллевих потреб / Є. Р. Боринштейн // Наукове пізнання: методологія та технологія. – 2003. – № 2 (11). – С. 80 - 86.

19. Борінштейн Є. Р. Соціокультурні особливості мовної особистості і її адаптація до змін мовного середовища / Є. Р. Борінштейн // Перспективи. – 2003. - № 2 - 3(22 - 23). – С. 96 - 102.
20. Борінштейн Є. Р. Нова соціокультурна реальність в Україні та її характеристики / Є. Р. Борінштейн // Перспективи. – 2003. – № 4 (24). – С. 102 - 107.
21. Борінштейн Є. Р. Природа субкультурного феномену в сучасних трансформаційних умовах України / Є. Р. Борінштейн // Грані. – 2004. - № 1 (33). – С. 98 - 102.
22. Боринштейн Е. Р. Система ценностных ориентаций личности в условиях социально-культурной трансформации / Е. Р. Боринштейн // Грані. – 2004. – № 3 (35). – С. 95 - 100.
23. Борінштейн Є. Р. Соціально-художня реальність і трансформаційні процеси / Є. Р. Борінштейн // Перспективи. – 2004. – № 1 (25). – С. 79 - 84.
24. Борінштейн Є. Р. Соціокультурні трансформаційні процеси у сфері дозвілля / Є. Р. Борінштейн // Перспективи. – 2004. – №2 – 3 (26 – 27). – С. 144 - 149.
25. Борінштейн Є. Р. Соціологічні засади і проблеми модернізації і постмодернізації культурно-дозвілєвої сфери / Є. Р. Борінштейн // Наукове пізнання: методологія та технологія. – 2004. – № 1 (13). – С. 104 - 110.
26. Борінштейн Є. Р. Духовність, мораль і освіта як складові нової соціокультурної реальності / Є. Р. Борінштейн // Наукове пізнання: методологія та технологія. – 2004. - №2 (14). – С. 23-29.
27. Борінштейн Є. Р. Молодіжна культура і субкультура як фактор соціокультурної модернізації і постмодернізації / Є. Р. Борінштейн // Перспективи. – 2005. – № 2 (30). – С. 18 - 24.
28. Боринштейн Е. Р. Самореализация личности в трансформирующемся украинском обществе / Е. Р. Боринштейн // Перспективи. – 2005. – № 3 (31). – С. 102 - 107.
29. Боринштейн Е. Р. Социокультурные конструкты языковой личности. / Е. Р. Боринштейн // Грани. – 2006. - № 2 (46). – С. 76 - 80.

Статті в інших наукових збірках та матеріалах конференцій

1. Борінштейн Є. Р. Соціокультурна трансформація в Україні / Є. Р. Борінштейн // Культурна політика в Україні у контексті світових трансформаційних процесів: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. – К. : ДАКККіМ, 2001. – С. 58 - 61.
2. Боринштейн Е. Р. Свобода личности и современное трансформирующееся общество: интеграционные и дезинтеграционные тенденции / Е. Р. Боринштейн // Проблема особистості в сучасній науці: результати та перспективи досліджень: Тези доповідей Четвертої Міжнародної конференції молодих науковців, 26 - 28 вересня 2001 р., Київський національний університет ім. Тараса Шевченка. – К., 2001. – С. 51-53.
3. Боринштейн Е. Р. Взаимная социальная адаптация как фактор коэволюции общества / Е. Р. Боринштейн // Соціальні технології: актуальні

проблеми теорії та практики. Міжвузівський збірник наукових праць. – Вип. 20. – Київ, Запоріжжя, Одеса, 2003. – С. 20 - 25.

4. Боринштейн Е. Р. Социальная культура и социальная аккультурация / Е. Р. Боринштейн // Мова і культура. – Вип. 6 у 10 т. – Т. 1: Філософія мови і культури. – К., 2003. – С. 5 - 11.

5. Боринштейн Е. Р. Социокультурные трансформационные процессы и ценностные ориентации личности в украинском обществе / Е. Р. Боринштейн // Четверта всеукраїнська соціологічна конференція. Проблеми розвитку соціологічної теорії: соціальні процеси в Україні – Київ, 2004. – С. 322 - 325.

6. Боринштейн Є. Р. Релігійна складова соціокультурної трансформації / Є. Р. Боринштейн // Актуальні проблеми політики. – Вип. 16. – Одеса, 2003. – С. 577 - 587.

7. Боринштейн Є. Р. Соціалізація молоді та її роль як суб'єкта соціокультурної трансформації / Є. Р. Боринштейн // Актуальні проблеми політики. – Вип. 19. – Одеса, 2004. – С. 98 - 109.

8. Боринштейн Є. Р. Оцінка змін стану культури в Україні у міжнародному контексті / Є. Р. Боринштейн // Розвиток наукових досліджень «2005»: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції 7-9 листопада 2005 р., м. Полтава. – Полтава: «ІнтерГрафіка». – С. 158 - 161.

9. Боринштейн Е. Р. Социальная стратификация украинского общества в контексте социокультурных трансформационных процессов / Е. Р. Боринштейн // Сучасні проблеми управління: Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції (29 - 30 листопада 2005 р., м. Київ). – К, 2005. – С. 189 - 190.

10. Боринштейн Є. Р. Особливості соціокультурних трансформаційних процесів в Україні / Є. Р. Боринштейн // Вісник Одеського національного університету. – Вип. 10. – Т. 11. – Одеса, 2006. – С. 116 - 125.

11. Боринштейн Е. Р. Социокультурный подход к анализу трансформационных процессов в украинском обществе / Е. Р. Боринштейн // Інновації в методології та технології наукового пізнання. Матеріали міжнародної наукової конференції 26 – 27 жовтня 2006 р. – Одеса, 2006. – С. 27–29.

12. Боринштейн Е. Р. Трансформация высшего образования Украины в условиях кредитно-модульной системы / Е. Р. Боринштейн // Шляхи удосконалення підготовки фахівців для фінансової системи відповідно до вимог Болонського процесу. Тези доповідей міжнародної науково-методичної конференції 9 - 10 жовтня 2008 р. – Одеса, 2008. – С. 16 - 18.

АНОТАЦІЇ

Боринштейн Є. Р. Особливості соціокультурної трансформації сучасного українського суспільства. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософських наук за спеціальністю 09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії. – Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського, Одеса, 2010.

Дисертація присвячена дослідженню особливостей соціокультурної трансформації сучасного українського суспільства в соціально-філософському ракурсі.

Соціокультурна трансформація аналізується як процес внутрішніх змін в суспільстві, внаслідок чого долається втрачена рівновага і межа крайньої соціальної напруги, досягається новий, більш високий рівень впорядкованості й організованості у всіх сферах діяльності шляхом ствердження нової соціокультурної парадигми, формування нової соціокультурної реальності.

Розроблено основи концепції нової соціокультурної реальності в цілому як системної характеристики успішності модернізаційних та постмодернізаційних змін. На основі аналізу емпіричних даних виявлені особливості соціокультурної трансформації сучасного українського суспільства.

Доведено за соціокультурними показниками спрямованість і характер трансформаційних процесів в інституті (галузі) культури та їх суперечливість й нерівномірність, порушеність окремих елементів інфраструктури системи культури.

Ключові слова: соціокультурна трансформація, соціокультурна реальність, нова соціокультурна реальність, соціокультурна характеристика, соціокультурний показник, модернізація, постмодернізація, взаємна соціокультурна адаптація, соціокультурне поліваріантне лінгвістичне середовище.

Боринштейн Е. Р. Особенности социокультурной трансформации современного украинского общества. – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени доктора философских наук по специальности 09.00.03 – социальная философия и философия истории. – Южноукраинский национальный педагогический университет имени К. Д. Ушинского, Одесса, 2010.

Диссертация посвящена исследованию особенностей социокультурной трансформации современного украинского общества в социально-философском ракурсе.

Социокультурная трансформация анализируется как процесс внутренних изменений в обществе, вследствие чего преодолевается утраченное равновесие и граница крайнего социального напряжения, достигается новый, более высокий уровень упорядоченности и организованности во всех сферах деятельности путем утверждения новой социокультурной парадигмы, формирования новой социокультурной реальности.

Разработаны основы концепции новой социокультурной реальности в целом как системной характеристики успешности модернизационных и постмодернизационных изменений. На основе анализа эмпирических данных выявлены особенности социокультурной трансформации современного украинского общества, которые заключаются в возростании субкультурной дифференциации, взаимной социокультурной адаптации, создании новой социокультурной поливариантной лингвистической среды, становлении новой социально-художественной реальности.

Обозначено новое соотношение социального и культурного в теории социокультурной трансформации, а именно: социальное и культурное представляют нерасчленимое единство, которое выражается во всеохватности социального культурным, «пронизанности» и «встроенности» культурного в социальное.

Применен новый подход к осмыслению специфики социокультурных проблем информатизации и Интернета, который состоит, в первую очередь, в создании новой социокультурной реальности, «киберпространства», ориентированного, с одной стороны, на вестернизацию своего сознания, сужение диапазона и времени освоения национальной культуры, а с другой – на восстановление и постоянную поддержку утраченных социальных и культурных контактов.

Обоснована сущность трансформационных сдвигов в религиозной сфере, в которой происходит формирование новой структуры конфессий и религиозно-ценностных ориентаций, противоречиво объединяются инновационные (реформаторские) и консервативные тенденции, усиливается роль социально-интегративной и национально-культурно-консолидирующей функции религии.

Показана роль досуга, становящегося, в условиях новой социокультурной реальности, сферой, где сходятся в социальном и культурном измерении все социокультурные модернизационные процессы, формируется способ жизни, закрепляется ценностно-нормативная система и формируется культурный потенциал будущих изменений. В социальной философии сфера досуга остается недооцененной и «ненаполненной» социокультурными данными и показателями. Наиболее эффективным в развитии системы досуга является механизм гибкого соединения государственных, централизованно-административных и частных, инициативно-предпринимательских основ деятельности учреждений культуры на основе социокультурного эксперимента.

Дана характеристика новой социально-художественной реальности в Украине, основными чертами которой являются полистилистичность, деидеологизация, формирование новых требований к художнику и публике, увеличение влияния западной художественной культуры, коммерциализация и рыночные отношения, увеличение разрыва между массовой и элитарной художественной культурой.

Показаны, основываясь на социокультурных показателях, направление и характер трансформационных процессов в институте (области) культуры и их противоречивость, и неравномерность, нарушение отдельных элементов системы культуры.

Рассмотрена культурная политика как модернизационный способ социокультурной трансформации. Показано, что политика в сфере культуры должна обеспечивающей управленческим единством прогнозирования, планирования, регулирования и воспитания материала. Для понимания социальных механизмов этих процессов культурная политика должна обеспечиваться социокультурными исследованиями. Важными функциями этой политики, обеспечивающие ведущую роль общественности и демократизации управления культурой, являются: диагностическая,

оперативно-сигнализирующая, прогностически-регулирующая, управленческая координационно-оптимизирующая.

Показано, что в период независимости в Украине, на основе изменения ее социального базиса и вектора развития, складывается новая ситуация взаимодействия украинской, западной и русской культур, которая становится основой структурирования новой культурной реальности при определяющей роли формирования национальной культуры.

Ключевые слова: социокультурная трансформация, социокультурная реальность, новая социокультурная реальность, социокультурная характеристика, социокультурный показатель, модернизация, постмодернизация, взаимная социокультурная адаптация, социокультурная поливариантная лингвистическая среда.

Borinshtein E. R. Peculiarities of socio-cultural transformation of modern Ukrainian society. – Manuscript.

Thesis submitted in fulfillment of the requirements for the degree of Doctor Philosophy, 09.00.03 – social philosophy and philosophy of history. – South-Ukrainian National Pedagogical University named after K.D. Ushinskiy, Odessa, 2010.

The research focuses on the problem of investigation of the peculiarities of socio-cultural transformation of modern Ukrainian society in socially-philosophical prospective.

Sociocultural transformation is analyzed as the process of internal changes in the society, the lost balance and social strain is overcome as a result, the new higher level of orderliness and organisation in all the fields of activity by means of new sociocultural paradigm, new sociocultural realities formation is achieved.

The new concepts of sociocultural reality as the system characteristics of success of modernisational and postmodernizational changes have been worked out. On the basis of the given empirical data analyses the peculiarities of sociocultural transformation of modern Ukrainian society have been relieved.

The orientation and character of transformational processes in the field of culture and their ambiguity, inequality, brake of separate elements of infrastructure of culture systems according to the sociocultural data have been proved.

Keywords: sociocultural transformation, sociocultural reality, new sociocultural reality, sociocultural characteristic, sociocultural data, modernisation, postmodernization, mutual sociocultural adaptation, sociocultural multivariant linguistic environment.